

TURTÛŞÎ'NİN AHLÂKU'N-NEBÎ İSİMLİ ESERİNDE ORTAK METİN İNŞÂSİ¹

Ebru ADIYAMAN*

Öz

“Birbirinden farklı hadîsleri birleştirerek ortak bir metin inşâ etmek” olarak ifade edilebilecek olan telfik, erken dönemlerden itibaren bazı muhaddislerin kullandığı bir yöntemdir. Telfikten kasıt bir hadîsin bütün tariklerini bir arada göstererek hadîse bütüncül bakmak değildir. Burada yapılan, metninde veya senedinde ortak yönleri bulunan bazı hadislerin bir müellif tarafından kendi kriterlerine göre seçilmesi, senedlerinin düşürülmesi ve nakledilmiş tek bir metin gibi algılanmasına yol açacak şekilde yeniden kurgulanmasıdır. Ahmed b. Hanbel (öl. 241/ 855) gibi bazı muhaddisler isnadları bu şekilde birleştirmeyi, birbirine karıştırmayı ağır bir dille tenkit etmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel, rivâyet işini iyi bilen sika kimselerin telfik yapmasında sakınca görmemiştir. Kendisinin de bu şekilde telfik yaptığı söylenebilir. Telfik isnad ve metin yönünden farklı şekillerde yapılabilmektedir. Hadisleri birleştiren kişi, rivâyetinde lafız ve râvî farklılıklarını belirtebilir veya gizler. Bir rivâyetin farklı versiyonlarının bir arada görülmesi, konunun daha iyi anlaşılması açısından kolaylık sağlasa da uzmanı olmayan kişileri rivâyetlerin sıhhatini belirlemede yanılgıya düşürebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Endülüslü âlim Turtûşî (öl. 520/1126) kitaplarında zaman zaman bu yöntemi kullanmıştır. Bu çalışmanın konusu, örnekler üzerinden onun bu yöntemi nasıl uyguladığını açıklamak ve kullandığı rivâyetlerin ayrı ayrı orijinal asıllarını tespit etmektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Turtûşî'nin sınırlı sayıda eseri günümüze ulaşmıştır. Bu sebeple konuyu tam olarak gösteren örnekler sınırlıdır. Turtûşî'nin bu yöntemi Ebû's-Şeyh el-İsfahânî'ye ait *Ahlâku'n-Nebî ve Âdâbüh* isimli kitap üzerine bir ihtisâr olarak kaleme aldığı *Ahlâku'n-Nebî* isimli kitabında daha çok uyguladığı

¹ Bu çalışma tarafımızca hazırlanıp 2022 yılında savunulmuş olan “*Turtûşî'nin Hadîs Kullanımı ve Kitâbu'l-Havâdis ve'l-Bid'a İsimli Kitabının Değerlendirilmesi*” isimli doktora tezi esas alınarak oluşturulmuştur.

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 13/10/2023, Accepted / Kabul Tarihi: 8/12/2023

DOI: <https://doi.org/10.58852/dicd.1375300>

* Arş. Gör. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Erzincan, Türkiye/ Research Assistant PhD, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Department of Hadith, Erzincan, Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6782-6085>

e-posta: ebrukarakasadiyaman@gmail.com

görülmüştür. Bu sebeple çalışmanın esas kaynağı bu kitaptır. Çalışmada Turtûşî'nin daha kapsamlı olan örnekleri seöilmiştir. Sonuç olarak, Turtûşî'nin telfik yaparken genellikle ortak bir sahâbi râvisi olan ve konu bütünlüğü olan hadisler arasında bu metodu benimsediğı görülmüştür. Müellif, ihtisâr yapmayı hedeflediğı için, bu kitabında hacmi genişletmemek adına böyle bir yöntem benimsemiş olabilir. Müellifin rivâyetleri çoğunlukla mânen rivâyete uygun bir şekilde birleştirdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İsnad, Telfik, Metin İnşâsı, Turtûşî

RECONSTRUCTION OF THE HADITH- TEXTS IN TURTUSHI'S BOOK: AHLAKUN NABI

Abstract

Talfiq is a method that has been deployed by certain hadith scholars since early periods. It incorporates the synthesis of divergent hadiths from various sources. Talfiq doesn't mean to look at the hadiths holistically by reaching all the variants of one hadith, together. It refers to the process that an researcher selects certain hadiths with shared aspects in their texts or content, according to their own criteria. After that he rearranges the hadiths and presents that as if they are in one matn. Some hadith scholars, such as Ahmad b. Hanbal, have severely criticized mixing isnads in this way. Although viewing different variants of a narration together makes it closer to understand the subject better, it should also be taken into account that it may mislead non-experts in determining the authenticity of the narrations. As an Andalusian scholar Turtushi, often used this practice in his books. In this study, it was explained how he applied this method through examples, and the original forms of the narrations he used were tried to be determined separately. It has been seen that Turtushi generally adopts this method among the hadiths that have a common companion narrator and a common subject. Besides, it has been determined that he sometimes combines the narrations that have no common point. It is clear that Turtushi has used this method more in his book *Ahlakun-Nabi*, which he wrote as an ikhtisar on the book *Ahlakun-Nabi ve Adabuh* belonging to Ebu-Sheikh al-Isfahani. İkhtisar may potentially adopted such a method in this study as a requirement of his work, but it has been identified that there are applications in this way in his other works. It is possible to say that the narrations combined by the author are mostly combined in accordance with narrative with meaning.

Keywords: Hadith, Isnad, Talfiq, Text Reconstruction, Turtushi

Giriş

Endülüslü âlim Ebû Bekir Muhammed b. Velîd el-Fihri et-Turtûşî, fakih olmasının yanında muhaddis kimliği ile de tanınmaktadır. Bir muhaddis olarak Turtûşî'nin eserlerinde hadis kullanımı farklı yönlerden tenkit edilmiştir. Onun eleştirilebilecek uygulamalarından biri, eserlerinde sık sık hadislerin senedlerini birleştirmesi, “el-isnâdu'l-cem'î” yöntemidir.² Burada kastedilen senedleri birleştirme eylemi, bir rivâyetin bütün vecihlerini bir araya getirip hadislere bütüncül yaklaşılması değildir. Turtûşî, farklı rivâyetlerden bölümleri, sened ve metinlerdeki farklılıkları zikretmeden, tek bir metinmiş gibi algılanmasına sebep olabilecek şekilde nakletmektedir. “Telfik” olarak da adlandırılabilir bu uygulama, bazı hadisçiler tarafından kullanılmış; ancak çoğunlukla tenkide uğramıştır. Zaman zaman telfik yapan hadisçilere Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Zührî örnek gösterilebilir. Ahmed b. Hanbel, rivâyette ehil olan kimselerin telfikini kabul etmekte; bunun dışındaki kimseleri ise isnadları birleştirmelerinden dolayı tenkit etmektedir.³ Zührî, ifk hadisesini anlatan rivâyetleri râvîlerini zikrettikten sonra kendi lafızlarıyla nakletmiştir.⁴

Bu çalışmanın amacı Turtûşî'nin *Ahlâku'n-nebî* isimli eserinde yer alan bu tür nakillerin seçilerek rivâyetlerin orijinal asıllarının ve kaynaklarının tespit edilmesidir. Araştırmamızda öncelikle Turtûşî kısaca tanıtılacak, ardından onun telfiki nasıl kullandığı tespit edilmeye çalışılacaktır. *Ahlâku'n-nebî* isimli kitabının seçilmesinin nedeni, müellifin bu kitapta bu yöntemle daha çok başvurmuş olmasıdır.

Turtûşî hakkında, onun farklı yönlerini ve muhtelif eserlerini konu edinen çalışmalar bulunmasına rağmen telfik yöntemi hakkında alanyazında çalışma tespit edilememiş olması, bu makaleyi özgün kılmaktadır.⁵

1. Turtûşî'nin Hayatı

Turtûşî'nin tam adı Muhammed b. Velîd b. Muhammed b. Halef b. Süleymân b. Eyyûb el-Fihri'dir. Künyesi Ebû Bekr'dir. İbn Ebî Randekâ olarak da bilinmektedir.⁶

² Ebru Adıyaman, *Turtûşî'nin Hadîs Kullanımı ve Kitâbu'l-Havâdis ve'l-Bid'a İsimli Kitabının Değerlendirilmesi* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 89.

³ Bünyamin Erul, “Telfik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/ 400-401.

⁴ İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyuddîn Osman b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Ma'rifetü envâi 'ulûmi'l-hadîs*, thk. Nûreddin İtr (Suriye: Dâru'l-Fikr & Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 223-225.

⁵ Turtûşî'nin ahvâl-i şahsiyye konusundaki görüşlerini değerlendiren bir çalışma: Sacide Taha Mahmut-Şems Ali Mehdî, “İmam et-Turtûşî ve Ârâuhu'l-fıkhiyyetü fi'l-ahvâli's-şahsiyyeti”, *Mecelletü't-türâsi'l-ilmiiyyi'l-Arabî*, 4, 2015, 211-239; Turtûşî'nin siyaset felsefesi çerçevesinde hazırlanmış bir araştırma: A. Sait Aykut, “Turtûşî ve Ortaçağ İslam Dünyasında Siyâsî Realizm”, *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 26/51, 2021/2, 39-80.

⁶ İbn Beşkuvâl, Ebu'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Beşkuvâl, *es-Siletu fi târihi eimmeti'l-Endelüs*, tsh. Seyyid İzzet el-Attâr el-Huseynî (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1955), 545.

Hicrî 451 yılında Turtûşe'de doğmuştur.⁷ Turtûşe, bugünkü adıyla Tortôsa, Endülüs'ün doğu sınırında yer alan, doğal güzellikleri ile bilinen bir sahil kentidir.⁸

Turtûşî ilk eğitimini Endülüs bölgesinin önde gelen ilim merkezlerinde almış, daha sonra yirmi altı yaşındayken, 476 yılında hacca gitmek üzere yola çıkmış, hac vazifesi sonrasında da Basra, Bağdat, Irak, Şam, Kudüs gibi bölgelere rihle yapmıştır. Son olarak İskenderiye'ye gitmiş ve oraya yerleşerek 520 yılında hayatını orada tamamlamıştır.⁹

Hayatına dair bilgi veren kitaplarda, Turtûşî'nin ailesi ile ilgili bilgiler oldukça sınırlıdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, İskenderiye'de iken öğrencilerinden Tâhir b. Avf'ın teyzesi ile evlenmiş, böylece maddî olarak biraz rahata kavuşmuş, vefat ettiğinde de cenaze namazını oğlu Muhammed kıldırmıştır.¹⁰

Turtûşî Endülüslü meşhur muhaddis Ebü'l-Velîd el-Bâcî'nin (öl. 474/1081) öğrencisidir. Sarakosta'da ondan hilaf ilmini öğrenmiş, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini ondan okumuştur. Basra'da Ebû Bekr eş-Şâşî'den (öl. 507/1114) fıkıh öğrenmiş, Ebü'l-Abbâs el-Cürcânî, Ebû Ali et-Tüsterî (öl. 479/1086) gibi âlimlerden de ders almıştır.¹¹

Müellifin öne çıkan özelliklerinden biri, Bağdat'ta iken tasavvufa yönelmiş olmasıdır. Turtûşî, *Sirâcu'l-mülûk* isimli kitabında, Irak'ta iken yaşadığı bir olayın çok etkisinde kaldığını anlatmaktadır. Bir gün elindeki bir küpten su içerken, yanındaki bir kimse ona bu küpün bir zamanlar insan olduğunu, ölüp toprağa karıştıktan sonra da başkalarının onu alıp küp haline getirdiğini anlatmıştır. Turtûşî bu sözlerden çok etkilenmiş, kendi tabiriyle neredeyse akli başından gitmiştir.¹² Turtûşî'yi tanıtan kitaplarda, onun dindarlık yönünün ilmî yönünden daha önde olduğu, dünya nimetlerine karşı çok kanaatkâr olduğu, zâhid bir âlim olduğu ifade edilir.¹³

Turtûşî'nin fıkıh, dil, ahlâk konularını içeren yirmiden fazla kitabı bulunmaktadır. *Sirâcu'l-mülûk*, *Birru'l-vâlideyn*, *ed-Duâu'l-me'sûr*, *Kitâbu'l-havâdis ve'l-*

⁷ Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), 11/325.

⁸ Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yakût b. Abdillâh er-Rûmî el-Hamevî, *Mu'cemu'l-buldân* (Beyrut: Dâru's-Sâdr, 1995), 4/30.

⁹ Hayreddin ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ed-Dımaşkî, *el-A'lâm* (Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 7/134; Takıyyuddîn el-Makrîzî, *el-Mukaffa'l-kebîr*, thk. Muhammed Ya'lâvî (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2006), 7/220; İbn Beşkuvâl, *es-Sile*, 545.

¹⁰ Ahmed b. Yahya b. Ahmed b. Amîre Ebû Ca'fer ed-Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis fi târihi ricâli ehli'l-Endelüs* (Kahire, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1967), 137; İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâü ebnâ'iz-zamân*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut, Dâru's-Sadr, 1971), 4/264.

¹¹ İbn Beşkuvâl, *es-Sile*, 545.

¹² İmam Ebû Bekr Muhammed b. Velîd et-Turtûşî, *Sirâcu'l-mülûk*, thk. Heyet (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2016), 121-122.

¹³ İbn Beşkuvâl, *es-Sile*, 545.

bid'a, *Tercümetü ferâsetnâme*, *Tahrîmu'l-ğinâ ve's-simâ'*, *Ahlâku'n-Nebî* bunlardan bazılarıdır.¹⁴

2. Turtûşî'nin Telfik Yöntemi

“Telfik” Arapça’da bir şeyi bir şeye katmak, iki yarıyı birleştirmek, giymek manalarına gelen “لفق” fiilinden türemiştir.¹⁵ Ezherî’ye göre kapsamlı bir birleştirmeyi/ eklemeyi ifade eder.¹⁶

Hadisçilerin ıstılahında ise, “Telfiku’r-rivâyât” ibaresinin kısaltılmış şekli olarak, kök manasına yakın bir şekilde, rivâyetlerin birleştirilerek nakledilmesi anlamına gelmektedir. Bu hadisler aynı konuda olup tahammülleri açısından farklı olabileceği gibi, görünüşte birbirlerine zıt olan hadisler de olabilir. Bu hadisleri amel edecek şekilde uzlaştırmak da bir telfiktir.¹⁷ Telfik’in birbirinden farklı uygulanış şekilleri vardır. Bunlar: Ortak isnâdı ve tercih edilen metni vermek, iki veya daha fazla şeyhten alınan bir hadîsi, lafzın kime ait olduğunu belirtmeden sevk etmek, lafızlar arası temyizde bulunmaksızın sadece kimlerden alındığına işaret etmek, isnadı ve metinleri kısımlar halinde birleştirip farklılıklara (rivâyet lafızlarından mürekkebe metindeki lafızların kimlere ait olduğuna) dikkat çekmek ve râvinin birkaç şeyhten aldığı hadisleri kendi lafzıyla nakletmesi yöntemleriyle olabilmektedir.¹⁸

Bu yöntemi ilk uygulayanlardan biri tarih âlimi Vâkıdî’dir (öl. 207/823). Vâkıdî bu şekilde nakillerde bulunduğu için pek çok tenkide maruz kalmıştır.¹⁹ Meşhur muhaddis Ahmed b. Hanbel, Vakıdî’nin rivâyetlerini terk etmiş, onun hakkında ağır ithamlarda bulunmuş ve onu “kezzâb” diye nitelendirmiştir.²⁰ Ahmed b. Hanbel, Vakıdî’yi eleştirmesinin sebebini de senedleri birleştirip tek bir metinle rivâyet etmesi olarak açıklamaktadır. Ayrıca Ma’mer’in olmayan bir sözü Ma’mer’e isnâd etmesi, isnadları uydurup metne yapıştırması da Ahmed b. Hanbel’in Vâkıdî’ye yönelik tenkit ettiği hususlardandır.²¹

Bir hadîsin farklı parçalarının seçilerek bir metin haline getirilmesi, metinlerdeki mana ve ruh farklılığının ihmal edilmesi, metnin sınırlarının tam olarak

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Adıyaman, *Turtûşî'nin Hadîs Kullanımı ve Kitâbu'l-Havâdis ve'l-Bid'a İsimli Kitabının Değerlendirilmesi*, 40.

¹⁵ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-ayn*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 5/165.

¹⁶ Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, *Tehzîbu'l-luğa* thk. Muhammed Avd Mur'ib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 2001), 9/133.

¹⁷ Abdullah Aydın, “Telfik”, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: Hadisevi, 2006), 319.

¹⁸ Süleyman Doğanay, “Hadiste Telfik: Metin Eksenli Bir Araştırma”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 1/30, 2016, 30-31.

¹⁹ Kasım Şulul, *Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri* (İstanbul: Siyer yayınları, 2021), 463.

²⁰ Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-Mekkî, *ed-Duafâu'l-kebîr*, thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1984), 4/107.

²¹ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2002), 4/20.

belirlenememesi, hangi metinlerin seçileceği, hangi kısımların öne alınıp geri bırakılacağı hususlarında ortaya çıkan sübjektiflik bu yöntemin genel geçer sonuçlara ulaşmada yetersiz kalabileceğini göstermektedir.²² Telfikin eleştirilen bir yöntem olmasına rağmen tercih edilmesinde, bu metodu kullanan alimlerin gördüğü birtakım faydalar olduğu düşünülmektedir. Örneğin Vâkîdî, bir müverrihtir. Onun rivâyetleri naklederken rivayetleri bir hadisçi gibi değerlendirmemesi normal karşılanabilir. Nitekim onun çalışmaları bir olay örgüsünü veya bir kurguyu nakletme amacına matuftur. Ayrıca, Vakîdî hadis otoriteleri arasında yer almamakta ve güvenilmez kabul edilmektedir.²³ Muhaddislerin telfiki kullanmasında ön plana çıkan sebepler de değişkenlik göstermektedir. Âlimlerin bir kısmı aynı hocadan tahammül yolları farklı olarak aldıkları hadisleri birleştirirken, bir kısım âlimler ise bir hadisin ihtiva ettiği bütün hükümleri bir arada göstermek için telfiki tercih etmiştir.²⁴

Turtûşî'nin telfik yöntemi, genellikle konu bütünlüğü bulunan hadisleri sadece sahabe ravisine işaret ederek, bir metinde kendi lafızlarıyla nakletmek şeklindedir. Turtûşî'nin nakillerinden metin veya sened hakkında bir ayırım yapmak güçtür. Çünkü o birden fazla metni tek bir metinmiş gibi inşâ etmektedir. Sened hakkında bilgi sahibi olmak ise mümkün değildir, zira Turtûşî kitaplarında hadîslerin senedlerini hazfetmektedir. Onun kitaplarında sık sık başvurduğu bu metodu, aşağıda örnekler incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

2.1. Enes b. Mâlik ile İlgili Nakiller

Turtûşî'nin senedleri birbirinden farklı olan metinleri birleştirdiği bir rivâyet, *Ahlâku'n-Nebî* isimli kitabında yer alan Enes b. Mâlik'in şu rivâyetidir:

“Annem beni Rasûlullah'a getirdi ve al, bu senin küçük hizmetçin olsun dedi. Ben Nebî'ye dokuz sene hizmet ettim. Ben bütün yaptıkları sahibinin hoşuna giden tarzda bir çocuk değildim. O beni yaptığım hiçbir şey yüzünden ayıplamadı, bana kesinlikle öf bile demedi, Bana asla yaptığım bir şeyden ötürü bunu böyle yaptın demedi, ne kötü yaptın demedi, böyle böyle yapsaydın daha iyi olurdu demedi, beni hiç ayıplamadı, bana hiç hakaret etmedi, vurmadı, beni azarlamadı, kovmadı, bana yüzünü ekşitmedi, yaptığım şeyden dolayı beni azarlamadı, eğer ailesinden biri beni azarlayacak olsa onlara, ne hata yaptıysa onu bırakın dedi; ve bana bir şey demedi, yaptığım veya yapmadığım şey için neden yaptın veya neden yapmadın demedi, bir şey kırıldığı zaman kader böyleymiş derdi.”²⁵

²²Selçuk Coşkun, “Metin İnşasının Teorik ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 2015, 66.

²³ İmtiaz Ahmed, “Bir Muhaddis Olarak Vâkîdî”, çev. Ramazan Özmen, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 2000, 439.

²⁴ Doğanay, “Hadiste Telfik: Metin Eksenli Bir Araştırma”, 29.

²⁵ İmam Ebû Bekr Muhammed b. Velîd et-Turtûşî, *Ahlâku'n-Nebî*, thk. Nureddin b. Muhammed el-Humeydî el-İdrîsî (Riyad: Merkezi'l-Melik Faysal lil-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2017), 62-63.

Kaynaklarda Enes b. Mâlik'in Hz. Peygamber'e hizmetçi olarak verilmesi, Enes'in işe gönderildikten sonra onun çocuklarla oyun oynaması, Hz. Peygamber'in kendisine olan davranış biçimlerini anlatması gibi olayların her biri farklı rivâyetlerde geçmektedir. Enes'ten nakledilen bu rivâyetler tespit edilebildiği kadarıyla ayrı ayrı şu şekildedir:

“Ben Rasûlullah'a dokuz sene hizmet ettim bana kesinlikle bunu neden böyle yaptın dediğini bilmiyorum ve beni asla hiçbir şey için ayıplamadı.”²⁶

“Rasûlullah insanların ahlak bakımından en güzeli idi. Bir gün beni bir iş için göndermişti, vallahi gitmem dedim, ama içimde Rasûlullah'ın benden istediği işi yapma niyeti vardı, çıktım, sokakta oynayan çocuklarla karşılaştım, bir süre sonra baktım Rasûlullah başımı arkadan tuttu, gülümseyerek 'Ey Enes seni gönderdiğim yere gitsen ya!' buyurdu. Ben de 'evet ya Rasûlullah şimdi gidiyorum' dedim. Vallahi ben Rasûlullah'a dokuz sene hizmet ettim, bana yaptığım bir şey için bunu neden yaptın, bunu neden yapmadın, neden böyle böyle oldu dediğini hatırlamıyorum.”²⁷

“Rasûlullah Medine'ye geldiğinde Ümmü Süleym beni eline aldı ve dedi ki 'Ya Rasûlallah, bu benim oğlumdur, okuma yazma bilir' Enes yine dedi ki, ben Rasûlullah'a dokuz sene hizmet ettim, bana asla yaptığım bir şey için bunu kötü yaptın veya ne kötü bir iş yaptın demedi.”²⁸

“Rasûlullah Medine'ye geldi ve ben dokuz yaşında bir çocuktum. Annem Ümmü Süleym beni aldı ve Rasûlullah'a getirdi. 'Ya Rasûlallah! bu benim oğlumdur, sana hizmet etsin' dedi. Ben Rasûlullah'a dokuz sene hizmet ettim. Bana yaptığım bir şey için neden böyle yaptın demedi, yapmadığım bir şey için neden böyle yapmadın demedi. Bir gün çocuklarla oynuyordum. Rasûlullah yanımıza geldi, bize selam verdi ve beni yanına çağırdı. Sonra beni bir iş için gönderdi. Döndüğümde bana bunu kimseye anlatma buyurdu. Eve geç kaldım. Geldiğimde annem seni bu saate kadar tutan şey nedir diye sordu. Ben de Rasûlullah bana bir görev verdi dedim. Annem ne olduğunu sorunca, Rasûlullah'ın kimseye anlatma dediğini söyledim. Bunun üzerine annem de bana ey yavrucuğum, Rasûlullah'ın sırrını kimseye anlatma dedi.”²⁹

Turtûşî'nin bu naklinde, rivâyetlerin ortak noktasının, hadîsin sahâbi râvisi olan Enes b. Mâlik olduğu görülmektedir. Metinler mukayese edildiğinde, Hz. Peygamber'in

²⁶ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *Müsnedü İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâût- vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 19/36; Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasûlillâh*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ't-Türâsi'l-'Arabî, 1991), “Fedâil”, 2309; İbn Ebû Âsım, Ebû Bekr b. Ebî Âsım Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, *es-Sünne*, thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî, (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980), 1/156.

²⁷ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'âs b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-ü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ty.), “Edeb”, 1.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/275; 20/356; 21/255.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/ 182.

Enes b. Mâlik'i (r.a) hiç ayıplamamış olması, onu azarlamamış olmasının bütün metinlerde ortak olduğu anlaşılmıştır. Müellif burada râvi ve konu bütünlüğü bulunduğu için bu şekilde nakilde bulunmuştur. Turtûşî, bu rivâyeti kendi inşâ ettiği şekliyle *Ahlâku'n-nebî* isimli kitabında zikretmektedir. *Ahlâku'n-nebî* ise, Ebü's-Şeyh el-İsfahânî'nin *Ahlâku'n-nebî* ve *âdâbüh* isimli eseri üzerine yapmış olduğu bir ihtisâr çalışmasıdır. Turtûşî hadîsi ihtisârın özelliği sebebiyle bu şekilde rivâyet etmiş olabilir. Senedindeki sahâbi râvî ve hadisin manası değişmediği için mânen rivâyeti kabul edenlere göre böyle bir telfik câiz görülebilir. Turtûşî bu rivâyetlerde sadece metinleri birbirine katmaktadır. Ancak isnadın diğer râvileri bilinemeyecek şekilde nakledildiği için bu tür rivâyetlere temkinli bakmak gerekmektedir. Bu kitabın bir ihtisâr çalışması olduğunu Turtûşî kitabın mukaddimesinde belirtmektedir.³⁰ Ancak, bu kitapta bulunan bazı rivâyetler Ebü's-Şeyh'in kitabında bulunmamaktadır. Bu durum Turtûşî'nin kendi tasarruflarını da kitaba dahil ettiğini göstermektedir.³¹

Müellifin sened ve metinlerini ayrı ayrı zikretmeksizin bir bütün metin halinde paylaştığı, Enes b. Mâlik'ten gelen diğer bir rivâyet ise şu şekildedir:

“Rasûlullah ile on yıl arkadaşlık ettim, güzel kokusunu aldım, onun bedeni en güzel kokan beden idi. O ashabından birisiyle karşılaşınca onunla beraber ayağa kalkardı. Adam arkasını dönüp gidinceye kadar O, arkasını dönüp gitmezdi. Ashabından birisi ile karşılaşınca elini uzatır, o kişi elini çekmeden (Rasûlullah da 's.a.v') elini çekmezdi. Ashabından birisi ile karşılaşınca ona kulak verir, sahâbi sözünü bitirmeden onun sözünü kesmezdi, Ayaklarını yanında oturduğu kişinin önüne uzatmaz, biri ile oturduğu sürece o kalkmadan kalkmaz, yüzünü o kişi yüz çevirinceye kadar ondan çevirmezdi.”³²

Rivâyet Turtûşî'nin *Ahlâku'n-Nebî* isimli kitabında yer almaktadır. Ancak rivâyeti bu şekilde inşâ eden Ebü's-Şeyh değil Turtûşî'dir. Nitekim Ebü's-Şeyh'in kitabında rivâyetin sadece baş kısmı yer almakta, “Ayaklarını yanında bulunduğu kimsenin önüne uzatmaz...” şeklinde devam eden kısmı bulunmamaktadır.³³ Turtûşî bu metni oluştururken tespit edebildiğimiz kadarıyla iki farklı rivâyeti birleştirmiştir. Bu rivâyetler aşağıdaki şekildedir:

Enes b. Mâlik'ten şöyle rivâyet edilmiştir: “Rasûlullah ile on yıl arkadaşlık ettim, güzel kokusunu aldım, onun bedeni en güzel kokan beden idi. O ashabından birisiyle

³⁰ Turtûşî, *Ahlâku'n-Nebî*, 40-41.

³¹ Örneğin, Turtûşî, Hz. Peygamber'in affediciliği ve müsamahakâr tavrının anlatıldığı bölümde, Ebü's-Şeyh'in naklettiği, Zübeyr b. Avvâm ile Ensar'dan bir kimse arasında hurma bahçelerinin sulanması konusunda geçen anlaşmazlığı naklederken, hadisin *Ahlâku'n-Nebî* isimli kitaptaki metnini değil, Müslim'de geçen versiyonunun metnini nakletmeyi tercih etmiştir. Bu duruma kitabın muhakkiki de işaret etmiştir. Ebü's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî, *Ahlâku'n-Nebî ve âdâbüh*, thk. Sâlih b. Muhammed (Riyad: Dâru'l- Müslim li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1998), 1/236; Turtûşî, *Ahlâku'n-Nebî*, 69; 40.

³² Turtûşî, *Ahlâku'n-Nebî*, 57.

³³ Ebü's-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî ve âdâbüh*, 1/116.

karşılaşınca onunla beraber ayağa kalkardı. Adam arkasını dönüp gidinceye kadar O, arkasını dönüp gitmezdi. Ashabından birisi ile karşılaşıncı elini uzatır, o kişi elini çekmeden (Rasûlullah da 's.a.v') elini çekmezdi. Ashabından birisi ile karşılaşıncı ona kulak verir, sahâbi sözünü bitirmeden onun sözünü kesmezdi”³⁴

Diğer rivâyetin ise aslının, Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilen şu rivâyet olduğu düşünölmektedir:

“Rasûlullah biriyle karşılaşıncı onunla musafaha ederdi ve o kişi elini çekinceye kadar elini çekmezdi, o kişi yüzünü çevirmeden Rasûlullah yüzünü çevirmezdi ve ayaklarını yanında oturan kişinin önüne uzattığı görölmemiştir.”³⁵

Turtûşî'nin bu metinde de metinleri birbirine eklediği ve hadisi lafzen değil mânen rivayet ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü hadîsin orijinalinde geçen “وَأَلَمْ يَرِ مُقَمَّمًا رُكْبَتَيْهِ” ifadesi, Turtûşî'nin naklinde “وَأَلَمْ يَرِ رُكْبَتَيْهِ” şeklindedir.

2.2. Hz. Peygamber'in Ahlâkını Anlatan Rivâyetler

Müellifin isnadlarını cem ederek tek hadis olarak naklettiği bir başka rivâyet de Hz. Âişe'den gelen şu rivâyettir:

“Hz. Âişe Rasûlullah'ın ahlâkı Kur'ânda buyurdu. Sonra 'siz Mü'minûn Sûresini okuyor musunuz?' diye sordu. Bizler de 'evet okuyoruz' dedik. 'Oku' dedi ve ben de okudum, “Onlar namazlarını muhafaza ederler”³⁶ kısmına kadar okudum, O da 'işte Rasûlullah'ın ahlâkı halvete çekildiğinde budur, O insanlara en çok iyilikte bulunan, insanların en cömerti ve güler yüzlüsüdür' dedi.”³⁷

Bu rivâyette de müellifin birbirinden farklı rivâyetleri tek tarikle naklettiği görölmektedir. Rivâyetler ayrı ayrı şu şekilde tespit edilmiştir:

“Sa'd b. Hişam'dan nakledildiğine göre, kendisi (Hz. Aişe'ye) 'Ey Müminlerin annesi, bana Rasûlullah'ın ahlakını anlat' demiştir. Hz. Aişe de 'Onun ahlakı Kur'ândır,

³⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 1/286; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah, *Târîhu Dımaşk*, thk. Amr b. Ğirâme el-Umerî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 3/367.

³⁵ İbnü'l-Ca'd, Ali b. Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî el-Bağdâdî, *Müsnedü İbni'l-Ca'd*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990), 494; Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk, *el-Câmi'u'l-kebir*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), “Sifâtu'l-Kıyâme”, 46; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnâût- Muhammed Züheyr eş-Şâviş (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1983), 13/346; Ahmed el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el-Husrevcirdî el-Horasânî Ebû Bekir el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 10/324.

³⁶ el-Mü'minûn, 23/9.

³⁷ Turtûşî, *Ahlâku'n-Nebî*, 64.

siz Kur'ân okumaz mısınız? Allah Teâlâ, Sen muhakkak ki yüce bir ahlak üzeresin³⁸ buyurmuştur.' şeklinde cevap vermiştir."³⁹

Rivâyet hakkında, *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnâût başkanlığındaki heyet sahih hükmünü vermektedir. Onların değerlendirmesine göre isnattaki Mübarek b. Fedâle başka bir râvîden tedlis yapmıştır, ancak onun dışındaki rivayetleriyle ihticâc edilebilir. Mübarek dışındaki ricalin ise hepsinin sika olduğunu belirtmektedirler.⁴⁰

"Sa'd b. Hişam'dan nakledildiğine göre, kendisi Hz. Aişe'ye bana Rasûlullah'ın ahlâkını anlat demiştir. Hz. Aişe de Onun ahlâkı Kur'ân'dı buyurmuştur."⁴¹ Rivâyetin isnâdı Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.⁴²

"Biz Ey Müminlerin annesi, Rasûlullah'ın ahlâkı nasıldı diye sorduk. O da, onun ahlâkı Kur'ân'dı dedikten sonra Müminler kurtuluşa ermiştir'den 'Onlar namazlarını muhafaza ederler.'⁴³kısmına kadar okudu ve işte onun ahlâkı böyle idi buyurdu."⁴⁴

"Ebû Derdâ'dan şöyle rivâyet edilmiştir, ben Hz. Aişe'ye Rasûlullah'ın ahlâkını sordum, o da O'nun ahlâkı Kur'ân'dı, o, Kur'ân'ın öfkelenmesine öfkelenir, Kur'ân'ın rıza gösterdiğine rıza gösterirdi. buyurdu."⁴⁵

"Hz. Aişe'ye Rasûlullah'ın evine çekildiğinde nasıl olduğu soruldu. O da, 'insanların en yumuşak huylusu idi, en cömerdi idi, sizlerden biri gibiydi ancak tebessümlü, gülyüzlü idi' diye cevap verdi."⁴⁶ Rivâyetin "Rasûlullah hanımları ile insanlardan uzağa çekildiğinde, insanların en yumuşak huylusu idi, en cömerdi idi, sizlerden biri gibiydi ancak tebessümlü, gülyüzlü idi" şeklinde bir varyantı daha bulunmaktadır. Bu rivâyet için Nasıruddîn Elbânî "zayıf" değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁷

Hadislerin sıhhat durumlarına bakıldığında, Turtûşî'nin metni inşa ederken sadece sahih hadislerden değil, zayıf rivâyetlerden de nakilde bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, "Turtûşî metnini oluştururken sahih hadislerden seçmeye gayret etmiştir." şeklinde bir değerlendirme yapmamaktayız. Ancak, onun amacının hadis rivâyet etmek değil Hz. Peygamber'in ahlâkını anlatmak olduğu ifade edilebilir.

³⁸ el-Kalem, 68/4.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41/149.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41/149.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42/183; 43/15.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42/183.

⁴³ el-Mü'minûn, 23/1-9.

⁴⁴ Ebû Abdırâhman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, *el-Müctebâ min es-Sünen*, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde (Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986), "Tefsir", 278.

⁴⁵ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el- Mu'cemü'l-evsât*, thk. Târik b. Ivedullâh- Abdulmuhsin b. İbrâhim el-Huseynî (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ty.), 1/30.

⁴⁶ İbn Râhûye, Ebû Ya'kub İshâk b. İbrahim b. Mahled b. İbrahim el-Hanzalî el-Mervezî, *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, thk. Abdulğafur b. Abdilhâlık el-Belûşî (Medine: Mektebetü'l-İmân, 1991), 3/1008.

⁴⁷ Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, *Da'ifu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdâtuh* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2010), 636.

Metinler incelendiğinde, Hz. Peygamber'in ahlâkını anlatırken Kur'ân'dan örnekler veren rivâyetler ile onun ev halini anlatan rivâyetlerin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Turtûşî Rasûlullâh'ın evine çekildiğinde güler yüzlü, yumuşak huylu olması ve cömert davranışlar sergilemesi ile Mü'minûn sûresinde anlatılan huşû içinde olma, boş işlerden kaçınma, ırzını koruma, haddi aşmama yaklaşımları arasında bir ilgi kurmuştur. Rivâyetler Sa'd b. Hişâm'dan ve Ebû Derdâ'dan nakledilmekte, her ikisinin de rivâyetlerinin nihâî râvisi Hz. Âişe olmaktadır. Bu sebeple böyle bir telfiki mânen rivâyet olarak kabul etmek mümkündür.

Turtûşî'nin aynı eserinde bir başka metin inşâsı şu şekildedir:

“Hz. Aişe'den şöyle rivâyet edilmiştir: Rasûlullah ailesinin işleri ile ilgilenirdi. Namaz vakti geldiğinde namazını kılardı. Evinde iken herhangi birisi evinde ne işle meşgul oluyorsa o da o işleri yapardı. Elbisesini diker, ayakkabısını onarır, bir eşyayı bir yerden başka bir yere alıp koyardı, en sevdiği iş dikiş işiydi. Ben Rasûlullah'ın evinde oyuncak bebeklerle oynardım. Benimle oynamaya arkadaşlarım da gelirlerdi. Rasûlullah'ı gördüklerinde beni oyundan çıkarırlardı, ancak Rasûlullah onları bana yönlendirince oynamaya devam ederdik.”⁴⁸

Bu metin incelendiğinde; aşağıdaki rivâyetlerden oluşturulmuş olduğu tespit edilmiştir:

“Bir adam Hz. Aişe'ye Rasûlullah'ın evde iş yapıp yapmadığını sordu. Hz. Aişe de ‘evet, Rasûlullah evde iş yapardı. Elbisesini diker, ayakkabısını onarırdı, herhangi birisi evinde ne işle meşgul oluyorsa o da o işleri yapardı’ şeklinde cevap verdi.”⁴⁹

“Ben Rasûlullah'ın evinde iken oyuncak bebeklerle oynardım. Benimle oynamaya arkadaşlarım da gelirlerdi. Rasûlullah'ı gördüklerinde beni oyundan çıkarırlardı, ancak Rasûlullah onları bana doğru yönlendirince oynamaya devam ederdik.”⁵⁰

“Ben Rasûlullah'ın evinde iken oyuncak bebeklerle oynardım. Bazen Rasûlullah yanıma gelirdi. Yanımda iki cariye bulunurdu. Rasûlullah girdiğinde onlar çıkar, Rasûlullah çıktığında ise onlar yanıma gelirlerdi.”⁵¹

⁴⁸ Turtûşî, *Ahlâku'n-Nebî*, 57.

⁴⁹ Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve el-Basrî, *el-Câmi'*, thk. Habîb er-Rahmân el-A'zamî (Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî & Beyrut: Tevzî'u'l-Mektebî'l-İslâmî, 1983), 11/260; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41/290; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, thk. Huseyin Selîm Esed (Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984), 8/117; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*, thk. Şuayb el-Arnâût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 12/490.

⁵⁰ Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasâr min umûri Rasûlillâhi sallallahu 'aleyhi ve selleme ve sunenihî ve eyyâmih*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 2001), “Edeb”, 81.

⁵¹ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 62.

“Ben Rasûlullah’ın yanında iken oyuncak bebeklerle oynardım ve o da arkadaşlarımla oynamak konusunda beni teşvik ederdi.”⁵²

“Ben oyun oynardım, arkadaşlarım da gelirdi. Rasûlullah gelince onlar kaçır, Rasûlullah ise onları geri getirirdi.”⁵³

Turtûşî burada, nakledeceği hadîsin metnini oluştururken Hz. Aişe tariki ile gelen farklı rivâyetleri bir araya getirmektedir. Rivâyetlerin ortak noktası Rasûlullah’ın (s.a.v) ev hali ile ilgili olmalarıdır. Bununla birlikte, Hz. Aişe’nin ev işleri ile ilgili rivâyetlerinde kendisinin oyuncaklarla oynadığına dair herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Oyuncakla oynadığını anlattığı rivâyetlerde ise Rasûlullah’ın (s.a.v) ev işlerine yardım etmesi, evde ayakkabılarını tamir etmesi, dikiş dikmesi, evde iş yapması konusunda herhangi bir ifade yoktur. Rivâyetlerin Hz. Âişe kanalıyla gelmesi Turtûşî nezdinde onları birlikte zikretme imkanı vermiştir.

Yukarıdaki rivâyetlerde görüldüğü üzere, Hz. Âişe’nin sahâbi râvî olduğu ve kısmen konuların benzer olduğu bu rivâyetlerden Turtûşî bir metin inşâ etmiştir. Turtûşî’nin bu yöntemle yaptığı nakillere sık sık yer verdiği *Ahlâku’n-Nebî* isimli kitabının muhakkiki Nûreddin b. Muhammed el-Humeydî, bu metinden sonra dipnotta bu duruma işaret etmekte, ve bu yapılan nakil yönteminin kınanması gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁴ Ancak kendisi bu metnin hangi hadislerle oluşturulduğunu tespit etmemiş, bu tespit tarafımızca yapılmıştır.

Sonuç

Hadislerin senedlerinin birleştirilmesi, bazı hadisçiler tarafından uygulanmış olsa da genel olarak muhaddisler tarafından eleştirilmiş bir yöntemdir. Çünkü bir hadîsin sıhhat değerlendirilmesinin tam yapılabilmesi için sened ve metnin durumunun doğru bilinmesi gerekir.

Turtûşî’nin naklettiği hadîsler incelendiğinde bu rivâyetlerin genellikle aynı sahâbî râvîden rivâyet edilen aynı konudaki hadisler olduğu görülmekte ve onun bu hadîslerin bütün varyantlarına hâkim olduğu düşünülmektedir. Bazen aynı hadîsin farklı tariklerine ulaşmış olduğu görülmüştür. Olay örgülerini bu şekilde kurgulayarak bütünleştirdiği hadisleri bu şekilde anlaşılır kıldığını söylemek mümkündür. Zaman zaman farklı konulardaki rivâyetleri de birleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu da, ona bu sebeple yöneltilebilecek tenkitleri haklı çıkarmaktadır. Nitekim telfiki kabul eden hadisçiler bunun sadece mânen rivâyete benzeyen yönlerini kabul etmektedir. Ancak birbirinden tamamen farklı râvîleri temyiz edilemeyecek şekilde birbirine eklemek

⁵² İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî (Kahire: Dâru İhyâ’i’l-Kütübî’l-Arabî, ty.), “Nikâh”, 50.

⁵³ Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi’*, 10/465.

⁵⁴ Turtûşî, *Ahlâku’n-Nebî*, 57.

muhaddislerin ağır bir dille tenkit etmiş olduğu bir yöntemdir. Turtûşî *Ahlâku'n-Nebî* isimli kitabında rivâyetleri büyük oranda ilk kaynağı olan Ebü's-Şeyh'ten nakletmektedir. Ancak bir ihtisar çalışması olmasına rağmen orada bulunmayan rivayetleri de kitaba eklemiştir.

Ahlâku'n-Nebî isimli kitapta Turtûşî'nin bu yöntemi, metinleri kısaltmak için yaptığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, kitaptaki her örneğin bu genellemeye uymadığı tespit edilmiştir. Çünkü Turtûşî bu kitapta bazı hadisleri birleştirirken bazen Ebü's-Şeyh'in yer vermediği rivâyetleri de kendisi hadislere eklemiştir.

Turtûşî hadisleri birleştirdiği yerlerde metnin öncesinde veya sonrasında bu konuda bir bilgi vermemektedir. Ayrıca genellikle hiç sened zikretmemekte, sadece sahabi ravi ile yetinmektedir. Ancak hadisler birleştirilirken, metinde veya râvî zincirinde eksiklik olması durumunda, hadis alanında uzmanlığı olmayan kimseler tarafından bu hadisler yanlış anlaşılabilir. Yapılan değişiklikler ya da ekler okuyucuya bildirilmelidir. Bildirilmediği durumlarda bu tür rivâyetlere karşı ihtiyatlı olunması gerekmektedir.

Kaynakça

- Adıyaman, E. (2022). *Turtûşî'nin Hadîs Kullanımı ve Kitâbu'l-Havâdis ve'l-Bid'a İsimli Kitabının Değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (710348)
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş- Şeybânî. *Müsnedü İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şuayb el-Arnâût- ve diğerleri. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Ahmed, İmtiaz. "Bir Muhaddis Olarak Vâkıdî". çev. Ramazan Özmen. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3, 2000, 439.
- Aydınlı, Abdullah. "Telfık". *Hadîs İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Hadîsevi, 2006.
- Aykut, A. Sait. "Turtûşî ve Ortaçağ İslam Dünyasında Siyâsî Realizm". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*. 26/51, 2021/2, 39-80.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ. *Şerhu's-sünne*. thk. Şuayb el-Arnâût- Muhammed Züheyr eş-Şâvîş. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1983.
- Beyhakî, Ahmed el-Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el-Husrevcirdî el-Horasânî Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlık el-Basrî. *Müsnedü'l-Bezzâr el-menşûr bismi'l-Bahri'z-zehhâr*. thk. Mahfûz er-Rahmân Zeynullâh vd. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-'Ulûmi ve'l-Hikem, 2009.

- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi. *el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasâr min umûri Rasûlillâhi sallallahu 'aleyhi ve selleme ve sunenihî ve eyyâmih.* thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 2001.
- Coşkun, Selçuk. "Metin İnşâsının Teorik ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 1/1, 2015.
- Dabbî, Ahmed b. Yahya b. Ahmed b. Amîre Ebû Ca'fer. *Buğyetü'l-mültemis fî târihi ricâli ehli'l-Endelüs.* Kahire: Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1967.
- Doğanay, Süleyman. "Hadiste Telfik: Metin Eksenli Bir Araştırma". *Bilimname: Düşünce Platformu.* 1/30, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'âs b. İshâk b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-ü Ebî Dâvûd.* thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ty .
- Ebü's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî. *Ahlâku'n-Nebî ve âdâbüh.* thk. Sâlih b. Muhammed. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l- Müslim li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1998.
- el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Da'ifu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdâtuh.* Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2010.
- Erul, Bünyamin. "Telfik". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi.* 40/ 400-401 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn.* thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Halil b. Ahmed el-Ferâhidî. *Kitâbü'l-'ayn.* thk. Abdülhamîd Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Hamevî, Şihâbuddîn Ebû Abdillâh Yakût b. Abdillâh er-Rûmî. *Mu'cemu'l-buldân.* 7 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sâdr, 2. Basım, 1995. Hatîb el-Bağdâdî. (2002). *Târîhu Bağdâd.* Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî. *Târîhu Bağdâd.* thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2002.
- Herevî, Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî. *Tehzîbu'l-luğa.* thk. Muhammed Avd Mur'ib. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Hibetullah. *Târîhu Dimaşk.* thk. Amr b. Ğirâme el-Umerî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Beşkuvâl, Ebu'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Beşkuvâl. *es-Siletu fî târihi eimmeti'l-Endelüs.* tsh. Seyyid İzzet el-Attâr el-Huseynî. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2. Basım, 1955.
- İbn Ebû Âsım, Ebû Bekr b. Ebî Âsım Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş- Şeybânî. *es-Sünne.* thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1980.

- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsan Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru's-Sadr, 1971.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnâût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshâk b. Huzeyme b. el-Muğîre b. Sâlih b. Bekir es-Sülemî en-Nisâbûrî. *Sahîhu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafâ el-A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, ty.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdulkâdir. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ty.
- İbn Râhûye, Ebû Ya'kub İshâk b. İbrahim b. Mahled b. İbrahim el-Hanzalî el-Mervezî. *Müsnedü İshâk b. Râhûye*, thk. Abdulğafur b. Abdilhâlık el-Belûşî. 5 Cilt. Medine: Mektebetü'l-İmân, 1991.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- İbnü'l-Ca'd, Ali b. Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî el-Bağdâdî. *Müsnedü İbni'l-Ca'd*. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Takıyuddîn Osman b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî. *Ma'rifetü envâi 'ulûmi'l-hadîs/Mukaddimetü İbn Salâh*. thk. Nûreddin Itr. Suriye & Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- Mahmut, Sacide Taha- Mehdî, Şems Ali. "İmam et-Turtûşî ve Ârâuhu'l-fikhiyyetü fi'l-ahvâlî's-şahsiyyeti". *Mecelletü't-türâsi'l-ilmiyyi'l-Arabî*. 4. 2015. 211-239.
- Makrîzî, Takıyuddîn. *el-Mukaffa'l-kebîr*. thk. Muhammed Ya'lâvî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2. Basım, 2006.
- Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve el-Basrî. *el-Câmi'*. thk. Habîb er-Rahmân el-A'zamî. 2 Cilt. Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî & Beyrut: Tevzî'u'l-Mektebi'l-İslâmî, 2. Basım, 1983.
- Mevsîlî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ*. thk. Huseyin Selîm Esed. 13 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984.
- Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-adli ani'l-adli ilâ Rasûlillâh*. thk. Muhammed Fuâd Abdulkâdir. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1991.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî. *el-Müctebâ min es-Sünen*. thk. Abdulfettah Ebû Ğudde. 8 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1986.
- San'ânî, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' el-Himyerî el-Yemânî. *el-Musannef*. thk. Habîb er-Rahmân el-A'zamî. 11 Cilt. Hind: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1983.
- Şulul, Kasım. *Muhammed b. Ömer el-Vâkidî Hayatı, Eserleri, Tarihçiliği ve Etkileri*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021.

- Tayâlisî Ebû Dâvûd. *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Andulmuhsin et-Türki. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hicr, 1999.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk. *el-Câmi'ü'l-kebîr*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998.
- Turtûşî, İmam Ebû Bekr Muhammed b. Velîd. *Kitâbu'l-havâdis ve'l-bid'a*. thk. Ebû Abdillâh Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmâîl. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye: 2003.
- Turtûşî, İmam Ebû Bekr Muhammed b. Velîd. thk. Heyet. *Sirâcu'l-mülûk*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2016.
- Turtûşî, İmam Ebû Bekr Muhammed b. Velîd. *Ahlâku'n-Nebî*. thk. Nureddin b. Muhammed el-Humeydî el-İdrîsî. Riyad: Merkezu'l-Melik Faysal lil-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2017.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-Mekkî. *ed-Duafâu'l-kebîr*. thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1984.
- Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymâz. *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.
- Ziriklî, Hayreddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ed-Dımaşkî. *el-A'lâm*. Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.